

SOCIALINĖS GLOBOS NAMŲ GYVENTOJŲ RYŠIŲ SU ARTIMAISIAIS PROBLEMOS COVID-19 PANDEMIJOS METU

Žydra Kuprėnaitė, Jolita Lubienė, Reda Navikienė

Utenos kolegijos Medicinos fakultetas

Raktažodžiai: socialiniai ryšiai, socialinės globos įstaiga, socialinis darbuotojas, senyvo amžiaus žmogus, pandemija, artimieji.

Santrauka

COVID-19 pandemijos metu didelį nerimą ir psichologinę įtampą patiria senyvo amžiaus žmonės – socialinės globos namų gyventojai, jų artimieji bei jiems paslaugas teikiantys specialistai. Pandemijos sąlygomis darbas socialinės globos įstaigose organizuojamas vadovaujantis reglamentais, ribojančiais judėjimą ir bendravimą. Vienas iš socialinės globos įstaigos socialinių darbuotojų uždavinių – skatinti šeimos narius palaikyti kuo glaudesnius ryšius su socialinės globos namų gyventojais, tačiau pandemijos metu tai sunkiai įgyvendinama. Bendravimo stoka lemia socialinės globos namų gyventojų dar didesnę atskirtį ir vienatvę, jų artimųjų nerimą, sunaikina socialinių darbuotojų veiklą.

Tikslas – atskleisti socialinės globos namų gyventojų ryšių su artimaisiais palaikymo problemas COVID-19 pandemijos metu.

Įvadas

Per COVID-19 pandemiją atkreiptas dėmesys į tuos pagyvenusius žmonių priežiūros poreikius, kuriuos formuoja savarankiškumo praradimas ir priklausomybė. Europos Komisijos ir Socialinės apsaugos komiteto parengtoje 2021 m. ilgalaiškės priežiūros ataskaitoje teigiama, kad po 30 metų vyresnių nei 65 metų žmonių skaičius sieks 130,1 mln., t. y. 41 proc. daugiau, nei dabar. Nors gyvenimo trukmė ilgėja, su amžiumi didėja negalios rizika, ilgalaiškės priežiūros ir pagalbos poreikiai, todėl prognozuojama, kad žmonių, kuriems gali prirėkti ilgalaiškės priežiūros, skaičius 27 ES valstybėse narėse padidės nuo 30,8 mln. 2019 m. iki 33,7 mln. 2030 m. ir 38,1 mln. 2050 metais [2].

Gyventojų senėjimą Lietuvoje lemia du veiksniai – gimstamumo mažėjimas ir gyvenimo trukmės ilgėjimas. Šiuo

požiūriu demografinės tendencijos Lietuvoje buvo panašios į tas, kurios reikėsi ir kitose Europos šalyse – didėjo pensinio amžiaus gyventojų dalis. Vertinant statistinius rodiklius, kiek šimtui vaikų (0–14 metų amžiaus) tenka pagyvenusius (65 metų ir vyresnių) žmonių, stebimos didėjimo tendencijos.

Lietuvoje yra apie 800 socialinių paslaugų įstaigų ir apie 190 tūkst. socialinių paslaugų gavėjų. Iš 800 socialinių paslaugų įstaigų daugiau nei 500 teikia socialinę globą, o jos gavėjų yra apie 20 tūkstančių. Socialinės globos įstaigose Lietuvoje yra apie 13,4 tūkst. senyvo amžiaus ir neįgalių gyventojų. Lietuvoje veikia 208 socialinės globos įstaigos, bet socialinės globos paslaugas šiuo metu teikia 201 įstaiga. Kilus koronaviruso pandemijai, šioms įstaigoms teko sudėtinga užduotis – visapusiškai apriboti galimą COVID-19 plitimą dėl didelės rizikos globotiniams, o darbuotojai yra vieninteliai su išorine aplinka kontaktuojantys asmenys, todėl būtina užtikrinti saugumą [5].

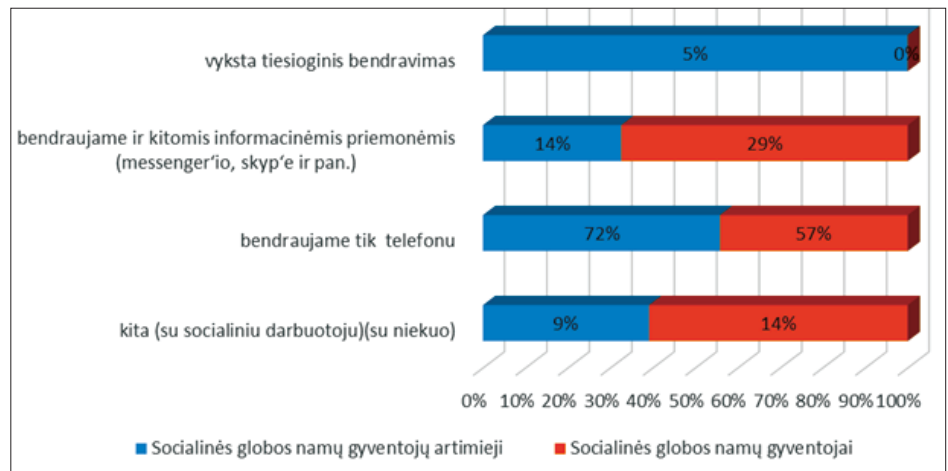
2020 – ypatingi metai dėl susiklosčiusios epidemiologinės situacijos, plintant COVID-19 infekcijai. Pandemijos kokią sukėlė COVID-19 protrūkis, metu vyresnio amžiaus žmonės susiduria su įvairia rizika, labiausiai ribojami ir taip siauri šių žmonių socialiniai ryšiai. Dabartinėje situacijoje, susijusioje su pandemija, nerimą ir psichologinę įtampą patiria tiek socialinės globos namų gyventojai, tiek jų artimieji, nes, siekiant išvengti užsikrėtimo, draudžiamas artimųjų lankymas, susitikimai, išvykos.

Pagyvenusius žmonių gyvenimo tikrovė yra ta, kad jų bendravimas bei galėjimas dalyvauti socialiniame gyvenime yra ribotas, susijęs su kylančiomis sveikatos problemomis [1]. Labiausiai vienatvė, kaip problema, siejama su situacijomis, kai asmuo dėl susidariusių aplinkybių negali sukurti ar neturi pakankamo socialinių ryšių tinklo. Akcentuotina, kad svarbu ne tik materialinis aprūpinimas, bet ir bendravimo poreikio patenkinimas [3].

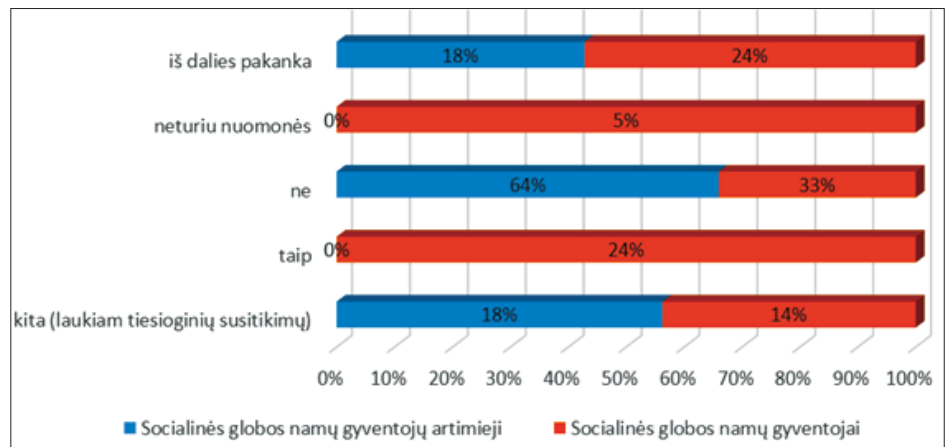
Tyrimo tikslas – atskleisti socialinės globos namų gyventojų ryšių su artimaisiais palaikymo problemas COVID-19 pandemijos metu.

Tyrimo medžiaga ir metodai

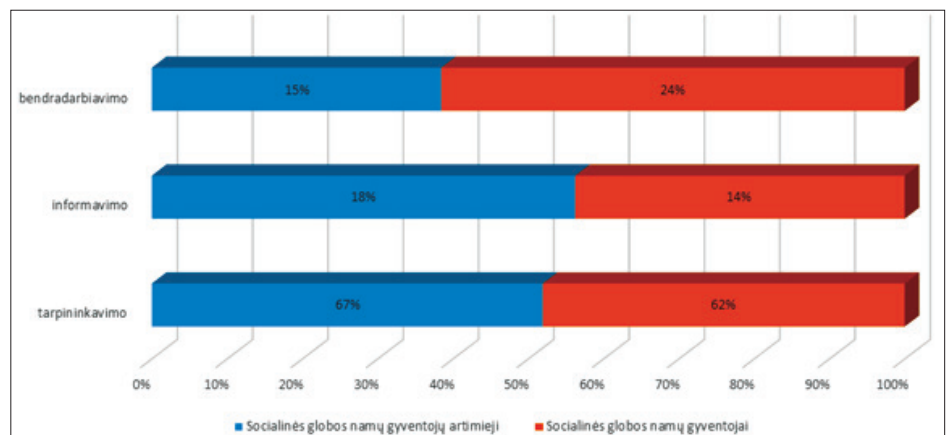
Siekiant ištirti socialinės globos namų gyventojų ryšių su artimaisiais palaikymo problemas COVID-19 pandemijos metu, atliktas kiekybinis (apklausti X socialinės globos namų gyventojų artimieji ir globos namų gyventojai) ir kokybinis (interviu - X socialinės globos namų socialiniams darbuotojams, apklausti 10 socialinių darbuotojų) tyrimai. Tyrimo etikai užtikrinti, gautas socialinės globos namų administracijos leidimas. Generalinė darbuotojų imtis - 15; imties tūris - 10; generalinė globos namų gyventojų imtis - 286, imties tūris - 22. Imties apibrėžtumo argumentai: dalis socialinės globos namų gyventojų dėl savo amžiaus, ligos ar negalios negalėjo atsakyti į klausimus, kita dalis atsisakė dalyvauti tyrime, todėl buvo apklausti tik tie, kurie sutiko. Visų socialinės globos namų gyventojų artimųjų generalinė imtis nėra žinoma, todėl buvo apklausti tik tie artimieji, kuriuos nurodė socialiniai darbuotojai. Tyrime dalyvavo 21 socialinės globos namų gyventojų artimasis. Globos namų gyventojų ir jų artimųjų tyrimo duomenys lyginami tarpusavyje. Tyrimas vyko 2021 m. balandžio-gegužės mėnesiais. Kiekybinio tyrimo rezultatai pateikiami procentine raiška, apdorojant tyrimo duomenis, naudotasi Microsoft Office Excel 2013 kompiuterine programa. Kokybinio tyrimo duomenys apdoroti naudojantis Content analizės principu, pateikiami lentelėse kategorijų raiška.

1 pav. Socialinės globos namų gyventojų bendravimo su artimaisiais pandemijos COVID-19 metu formos

2 pav. Socialinės globos namų gyventojų bendravimo su artimaisiais pakankamumas COVID-19 pandemijos metu

3 pav. Socialinio darbuotojo pagalbos būdų ryšiams su artimaisiais poreikis

Kiekybinio ir kokybinio tyrimų klausimynai sudaryti iš 3 blokų: bendravimo su artimaisiais užtikrinimas socialinės globos namuose; bendravimas su artimaisiais iki COVID-19 pandemijos; bendravimas su artimaisiais COVID-19 pandemijos metu (socialinės globos namų gyventojams pateikiant 11 ir jų artimiesiems – 10 klausimų, o socialiniams darbuotojams – 13 klausimų). Kokybinis tyrimas vyko raštu, nes dėl pandemijos nebuvo galimybės lankytis globos namuose. Informantų atsakymai buvo koduojami: SD1; SD2; SD3; SD4; SD5; SD6; SD7; SD8; SD9; SD10.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Daugiau kaip trečdalis abiejų grupių respondentų - 36 proc. socialinės globos namų gyventojų artimųjų ir 38 proc. - socialinės globos namų gyventojų nurodė, kad gyvena globos namuose iki 5 m., beveik trečdalis - iki 3 m., o 14 proc. abiejų grupių respondentų nurodė, kad šiuose socialinės globos namuose gyvena daugiau kaip 10 m. ir tik 15 proc. jų nurodė, kad čia gyvena iki 1 metų. Paklausus tiriamųjų, nuo ko priklauso kokybiškas socialinės globos namų gyventojų ir jų artimųjų bendravimas, išsiskyrė globos namų gyventojų ir jų artimųjų nuomonės: daugumos artimųjų nuomone, kokybiškas bendravimas labiausiai priklauso nuo socialinės globos namų administracijos sprendimų, nes administracija, ypač karantino metu, atsižvelgdama į Lietuvos Vyriausybės nutarimus, riboja ar atšaukia globos namų gyventojų lankymą. Penktadalis globos namų gyventojų šiai nuomonei

1 lentelė. Klientų patiriamos problemos karantino sąlygomis.

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	ĮRODANTIS TEIGINYS
KLIENTŲ PATIRIAMOS PROBLEMOS KARANTINO SĄLYGOMIS	Psichologinės problemos	Agresija, pyktis (SD1) Vienišumas, pyktis dėl suvaržymų, karantino apribojimų, laisvės trūkumas, psichologinės būklės pablogėjimas, agresijos apraiškos (SD7) Psichologinės problemos (SD8)
	Sveikatos problemos	Negalėjimas nuvykti pas gydytojus (SD9) Silpna sveikata, bendravimo su artimaisiais suvaržymai (SD10)
	Bendravimo su artimaisiais trūkumas	Artimųjų ir giminaičių ilgesys (SD2) Negalėjimas susisiekti su artimaisiais (SD3) Trūksta bendravimo su artimaisiais (SD4); (SD5) Artimųjų ilgesys (SD6) Negalėjimas gyvai bendrauti su artimaisiais, išvykų ribojimai (SD9) Bendravimo su artimaisiais suvaržymai (SD10)

pritarė ir nurodė, kad kokybiškas bendravimas priklauso ir nuo jų pačių. Darytina prielaida, kad gyventojai suvokia bendravimo reikšmę, todėl kontaktiniai ar telefoniniai pokalbiai vyksta ir jų pačių iniciatyva.

Tyrimas atskleidė, kad gyvas bendravimas COVID-19 sąlygomis beveik nevyksta, dažnai bendraujama tik su socialiniu darbuotoju, o pagrindinė bendravimo priemonė – telefonas. Nors tiriamieji nurodė, kad bendravimas vyksta naudojantis tam tikromis programėlėmis, jie taip pat išsakė nuomonę, kad telefonas (vaizdo skambučiai ir pan.) - tik priemonė, kuri nepakeis gyvo bendravimo, veido išraiškos, akių kontakto, apsikabinimo ir pan. (1 pav.).

Tiriamiesiems pateikus klausimą apie tai, ar šiuo metu pakanka bendravimo su artimaisiais, paaiškėjo, kad daugiau kaip pusė (64 proc.) socialinės globos namų gyventojų artimųjų ir trečdaliui (33 proc.) socialinės globos namų

2 lentelė. Klientų artimųjų pasitenkinimas nuotoliniu bendravimu.

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	ĮRODANTIS TEIGINYS
KLIENTŲ ARTIMŲJŲ PASITENKINIMAS NUOTOLINIU BENDRAVIMU	Susitaikymas su esama situacija	Visi supratingi, nes pandemija, todėl ir saugo vieni kitus (SD1) Vieni patenkinti, kad gali nors telefonu pasikalbėti su artimaisiais, o kiti jaučiasi užmiršti ir nori gyvo bendravimo (SD3) Ne visada, nors tikrai geriau artimųjų tiesioginiai apsilankymai (SD7) Nemanau, kad yra patenkinti, tačiau priima karantino taisykles. Niekada nuotolinis bendravimas neatstos gyvo bendravimo (SD8) Artimieji neturėjo kito pasirinkimo, nemanau patenkinti nors tokiu bendravimu ir žinojimu, kad jų artimieji prižiūrėti ir jiems viskas gerai (SD9) Pagal esamą situaciją geriau ir būt negali - jų artimaisiais pasirūpinta, kad negali aplankyti - sunku, tačiau amžinai nesitęs... (SD10).
	Dalinis nepasitenkinimas	Nepatenkinti, nes žmogus gulintis, bet kada gali iškelti. Daug tokių ir buvo, tačiau tvarka yra tvarka. Pandemiją suvaldyti sunku (SD4) Iš dalies supranta, bet pyksta, kad negali bendrauti gyvai (SD2) Nepatenkinti, nori pamatyti savo artimuosius gyvai, nori susitikti, aplankyti (SD5) Manau, kad nepatenkinti, nuotolinis bendravimas niekad neatstos gyvo bendravimo (SD6)

gyventojų nepakanka tokio bendravimo, 18 proc. artimųjų ir 24 proc. gyventojų nurodė, kad iš dalies pakanka tokio bendravimo. Dalis abiejų grupių respondentų prie atsakymo „kita“ pažymėjo, kad laukia tiesioginių susitikimų (18 proc. artimųjų ir 14 proc. gyventojų). 24 proc. socialinės globos namų gyventojų nurodė, kad jiems ir dabar pakanka tokio bendravimo su artimaisiais (2 pav.).

Paklausus, kokios socialinio darbuotojo pagalbos labiausiai tikimasi, palaikant ryšius su artimaisiais, abiejų grupių respondentai nurodė, kad tikisi ir tolesnio tarpininkavimo, bendradarbiavimo bei informavimo (3 pav.).

Trečios grupės tiriamųjų (socialinių darbuotojų) nuomone, svarbiausios klientų problemos karantino sąlygomis yra psichologinės, sveikatos bei bendravimo su artimaisiais trūkumas (1 lentelė).

Kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad socialinės globos namų gyventojų artimieji supranta esamą situaciją, saugo vieni kitus, jiems pakanka bendravimo telefonu ar kitomis informacinėmis priemonėmis, tačiau jie akcentuoja, kad tai tik viena iš galimybių pandemijos sąlygomis (2 lentelė).

Tyrimo metu paaiškėjo, kad siekiant palaikyti socialinės globos namų gyventojų ryšius su artimaisiais COVID-19 pandemijos metu, jų saugumui užtikrinti siūloma bendrauti tik telefonu, nors ir ypač laukiami kontaktiniai susitikimai, laikantis būtinųjų saugumo reikalavimų bei įžvelgiant vakcinacijos naudą (3 lentelė).

Išvados

1. Pandemija išryškino pagyvenusių žmonių bendravimo problemas, nepriklausomai nuo to, ar jie paslaugas gauna globos įstaigose, ar namuose, ar šeimose. Pandemijos metu įprastinė socialinės globos namų gyventojų lankymo tvarka buvo sustabdyta, tai padarė įtakos tiek jų tarpusavio bendravimui, tiek santykiams su artimaisiais.

2. Daugiau nei pusė socialinės globos namų gyventojų artimųjų nurodė, jog bendravimas COVID-19 pandemijos metu tapo retesnis; pagrindiniai asmenys, su kuriais daugiausiai bendrauja socialinės globos namų gyventojai, - kiti globos namų gyventojai, socialiniai darbuotojai ir aptarnaujantis personalas; tiesioginis bendravimas beveik nevyksta, dažniausiai bendraujama tik telefonu ir kitomis nuotolinio bendravimo priemonėmis arba tarpininkaujant socialiniam darbuotojui; psichologinės, sveikatos problemos bei bendravimo su artimaisiais stoka – pagrindinės klientų problemos COVID-19 pandemijos metu; dalis gyventojų patiria vienuoliktą, jiems įgriso radijas ir televizija; pageidaujama, kad, užtikrinant kiekvieno asmens saugumą, būtų galima susitikti tiesiogiai su artimaisiais, skiriant susitikimui nors minimalų leistiną laiką. Socialinės globos namų gyventojams reikalinga socialinių darbuotojų pagalba bendrauti naudojantis techno-

3 lentelė. Rekomendacijos, palaikant socialinės globos namų gyventojų ryšius su artimaisiais COVID -19 pandemijos metu, užtikrinant jų saugumą.

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	ĮRODANTIS TEIGINYS
PASIŪLYMAI DĖL TOLIMESNIŲ RYŠIŲ SU SOCIALINĖS GLOBOS NAMŲ GYVENTOJAMS	Bendravimas telefonu	Lankymas draudžiamas, todėl daugiausia bendraujama telefonu (SD1) Daugiausia bendraujama telefonu (SD2) Tik bendravimas telefonu (SD3) Tik bendravimas telefonu (SD4) Toliau naudoti telefoninę ir kitas ryšio priemones (SD10)
	Kontaktiniai susitikimai, laikantis atsargumo priemonių	Tik bendravimas telefonu, tačiau gal ateis laikas, kai bus galima aplankyti artimuosius, laikantis saugumo priemonių, nors 15 min. (SD3) Gal bus susitikimai, laikantis visų atsargumo priemonių (SD5) Bendravimo su asmeninėmis apsaugos priemonėmis, saugaus atstumo laikymosi (SD6) Bendravimo su asmeninėmis apsaugos priemonėmis, saugaus atstumo laikymosi IO kol kas svarbu artimiesiems suteikti informaciją apie jų artimą žmogų. Pranešti artimiesiems, kai bus galimas tiesioginis lankymas (SD7)
	Skiepimo nauda	Tikime, kad vakcinacija leis visiems saugiai bendrauti (SD8) Tik skiepai galėtų padėti. Tada vėl būtų normalus gyvenimas (SD9)

logijomis, jungiantis prie kompiuterių. Retas gyventojas turi savo asmeninį kompiuterį; dauguma socialinės globos namų gyventojų artimųjų supranta situacijos rimtumą ir pandemijos keliamą pavojų, saugo savo artimuosius ir džiaugiasi, kad jais rūpinamasi.

3. Padidėjęs darbo krūvis, nuolatinė psichologinė įtampa ir neaiškumas dėl ateities kelia nerimą, įtampą, stresą socialiniams darbuotojams, juos ypač vargina didžiulė atsakomybė už savo ir klientų sveikatą, sekina padidėjęs darbo krūvis, psichologinis nuovargis.

Literatūra

- Baršauskaitė I. Senyvo ir pagyvenusio amžiaus žmonių savarankiškumo, psichinės gerovės ir gyvenimo kokybės kaita, taikant ergoterapiją, bendruomenėje. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: LSMU, 2016. <https://www.lsmuni.lt/cris/bitstream/20.500.12512/101606/1/Ieva%20Bar%C5%A1auskait%C4%97%20MMT.pdf>

2. Cabra De Luna MA. Naujo pagalbos modelio pagyvenusiems žmonėms kūrimas. COVID-19 pandemijos pamokos. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, Užimtumo, socialinių reikalų ir pilietybės skyrius, 2022. <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwebapi2016.eesc.europa.eu%2Fv1%2Fdocuments%2FEESC-2021-03510-00-00-AS-TRA-LT.docx%2Fcontent>
3. Gaižauskaitė I., Vyšniauskienė S. Vyresnio amžiaus žmonių potencialas savanoriškai veiklai ir pagalba vienišiams vyresnio amžiaus žmonėms. Tyrimo ataskaitos santrauka. Lietuvos socialinių tyrimų centras: Vilnius, 2019: 21. https://www.redcross.lt/sites/redcross.lt/files/rk_lstc_santrauka_svetainei.pdf
4. Navikienė R. Utenos socialinės globos namų gyventojų ryšių su artimaisiais palaikymo problemų Covid-19 pandemijos metu analizė. Utena: Utenos kolegija. 2021.
5. Lietuvos gyventojai. Gyventojų senėjimas. 2020. <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/salies-gyventojai/gyventoju-senejimas>

Summary

In the context of the COVID-19 pandemic, the elderly - the residents of social care institution, their relatives and the professionals providing services to them - are particularly anxious and psychologically stressed. In the context of a pandemic, work in social care institutions is organized in accordance with regulations that specifically reflect restrictions on mobility and communication. One of the tasks of social workers in a social care institution is to encourage family members to maintain the closest possible relations with the elderly, but this is difficult to achieve during a pandemic. Lack of communication leads to even greater isolation and loneliness of these persons, anxiety of their relatives, unable to maintain the complexity of communication and working conditions of social workers.

The aim is to reveal the problems of communication between the residents of social care institution and their relatives during the COVID-19 pandemic.

Correspondence to: jolitalub@gmail.com

Gauta 2022-01-31

PROBLEMS OF COMMUNICATION WITH RELATIVES OF SOCIAL CARE RESIDENTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Ž. Kuprėnaitė, J. Lubienė, R. Navikienė

Keywords: social relations, social care institution, social worker, elderly person, pandemic, relatives.

KVIEČIAME PRENUMERUOTI „SVEIKATOS MOKSLŲ“ ŽURNALĄ 2022 METAIS!

Žurnalas „Sveikatos mokslai“ (Index Copernicus, EBSCO host (Academic Search Complete), Gale (Academic OneFile), ProQuest (Ulrich's, Summon), Australia (ERA) 2012 Journal List (ERA ID 34962) skirtas visų specialybių gydytojams, slaugytojams ir kitiems specialistams, spausdina mokslinius straipsnius lietuvių, anglų kalbomis. Reikalavimai straipsniams atitinka mokslo leidiniams keliamus reikalavimus. **Žurnalas spaudos kioskuose neparduodamas. Žurnalą, kuris leidžiamas kartą per du mėnesius, galima užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose ir internetu: www.prenumeruok.lt**

Prenumeratos kaina nesikeičia: visiems metams – 36 EUR, šešioms mėnesiams – 18 EUR, keturiems mėnesiams – 12 EUR, dviem mėnesiams – 6 EUR. Prenumeratos kodas: 5348.

Žurnalo autoriams straipsnių spausdinimas ir jų internetinė sklaida mokama.

Redakcija